

2. Бай Сянь-юн. Тайбэйцы / Бай Сянь-юн / пер. с кит. и послесл. В. И. Андреева; предисл. В. В. Малявина. – М.: Вост. лит., 2022. – 287 с.
3. 李丹梦。台湾作家吴明益：书写记忆与历史 // 中国作家网, 2014 (Ли Даньмэн. Тайваньский писатель У Мин-и: описывая Память и Историю // «Сеть китайских писателей» – 2014) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.chinawriter.com.cn/wxpl/2014/2014-10-10/220624.html> – Дата доступа: 15. 10. 2022.
4. 邓玲玲。吴明益：好作家要打动全世界的人 // 新京报, 2013 (Дэн Линлин. У Мин-и: хороший писатель должен волновать и трогать представителей всего мира // «Пекинские новости» – 2013) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.chinawriter.com.cn/2013/2013-09-16/174583.html> – Дата доступа: 15. 10. 2022.
5. У Мин-и. Человек с фасеточными глазами / У Мин-и / пер. с кит. В. И. Андреева. – М.: Изд-во АСТ, 2022. – 288 с.
6. 饶翔。“复眼”的美学与小说家的“魔术”—— 阅读吴明益 // 文艺报, 2017 (Жао Сян. Эстетика «фасеточных глаз» и «магия» романиста – читая У Мин-и // «Литература и искусство» – 2017) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.chinawriter.com.cn/n1/2017/0517/c405182-29280045.html> – Дата доступа: 15. 10. 2022.
7. 《复眼人》语录 («Человек с фасеточными глазами». Отрывки) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://m.zwbk.org/lemma/284138> – Дата доступа: 15. 10. 2022.

А. У. Вострыкава,

канд. філал. навук, дацэнт (Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь)

ТЭМА АКУПАЦЫІ Ў ТВОРЧАСЦІ ЧЭШСКАГА ПІСЬМЕННІКА ІРЖЫ ВЭЙЛА

Анатацыя. У артыкуле разглядаецца адметнасць увасаблення тэмы акупацыі ў творчасці чэшскага пісьменніка яўрэйскага паходжання Іржы Вэйла. Характарызуюцца мастацкія падыходы пісьменніка да увасаблення ваеннай тэмы ў чэшскай прозе пасляваенных дзесяцігоддзяў. Аналізуецца выбар галоўнага героя ў праграмных раманах творцы. Згадваецца лёс Вэйла як чалавека і пісьменніка, уплыў жыццёвых варункаў на успрыманне літаратуразнаўцамі ў розныя часы. Прапануюцца магчымыя падыходы да прайзвішчай спадчыны Вэйла ў XXI стагоддзі. Творчасць чэшскага пісьменніка ставіцца ў кантэкст чэшскай літаратуры пра Другую сусветную вайну.

Ключавыя словы: тэма акупацыі; яўрэйская тэма; негераічны герой; экзістэнцыяльная праблематыка.

A. U. Vostrykava,

PhD, Ass.Professor (Belarusian State University, Minsk, Belarus)

THE THEME OF OCCUPATION IN THE WORKS OF CZECH WRITER IRGI VEJLA

Abstract. The article examines the distinctiveness of the embodiment of the theme of occupation in the work of the Czech writer of Jewish origin Jiri Vail. The writer's artistic approaches to the embodiment of the military theme in Czech prose of the post-war decades are characterized. The choice of the main character in the creator's program novels is analyzed. The fate of Vail as a person and a writer is mentioned, the influence of life conditions on the perception of literary critics at different times. Possible approaches to Vail's prose legacy in the 21st century are suggested. The work of the Czech writer is placed in the context of Czech literature about the Second World War.

Key words: *occupation theme; Jewish theme; non-heroic hero; existential problematic.*

Чэшскі прэзаік, журналіст, перакладчык і літаратурны крытык Іржы Вэйл (*Jiří Weil*, 1900-1959) гады фашысцкай акупацыі правёў у Чэхаславакіі. У 1942 годзе яму, яўрэю па нацыянальнасці, прыйшла павестка на адпраўку ў канцэнтрацыйны лагер, не дапамог і шлюб з неяўрэйкай, але ён не падпарадкаваўся, на пункт збору не з'явіўся і ўсю вайну правёў на нелегальным становішчы, хаваючыся ў розных месцах: у шпіталі, потым з дапамогай сяброў інсцэніраваў самазабойства, і ўрэшце да канца вайны жыў у прытулку ў Празе.

У літаратуру Вэйл уступіў у 1920-я гг. Прычым ён лічыўся пісьменнікам левай арыентацыі, як многія тагачасныя чэшскі яінтэлектуалы, быў членам авангардысцкай суполкі Дзеветсіл, потым У БЛОК, цікавіўся рускай савецкай літаратурай і шмат займаўся мастацкім перакладам. Сярод перакладзеных аўтараў былі як У. Маякоўскі, А. Блок, Б. Пастэрнак і М. Зошчанка, так і У. Ленін з Н. Крупскай. Вэйл нават выдаў невялікую працу «Руская рэвалюцыйная літаратура» (1924). Па адукацыі быў філолагам-славістам, займаўся параўнальным літаратуразнаўствам. Разам з Ю. Фучыкам і К. Конрадам рэдагаваў часопіс «Творба». Але ў гісторыі чэшскай літаратуры найбольшую каштоўнасць маюць яго кнігі пра часы пратэктарату, дзе ўвасобіліся яго ўласныя перажыванні і жыццёвыя акалічнасці. Яго творчасць сёння арганічна ўспрымаецца ў рэчышчы экзістэнцыялізму, паколькі асноўнай тэмай нешматлікіх прэзаічных твораў пісьменніка мы можам назваць памежныя сітуацыі і праблему выбару. Менавіта так раскрываюцца яго героі, адзіночкі, самотнікі, якія разважаюць пра сваю будучыню, успамінаюць сваё мінулае і пераглядаюць сістэму каштоўнасцей. Тэматычная лінія, распачатая Вэйлам, была працягнута Л. Фуксам і А. Лусцігам. А творы самога Іржы Вэйла вельмі часта параўноўваюць з прозай Э. Гостаўскага і І. Шоталы.

У савецкія часы ні чэшскае, ні рускае літаратуразнаўства практычна не займалася творчасцю і асобай пісьменніка, які на пачатку свайго шляху быў камуністам, неанойчы наведваў Савецкі Саюз, нават два гады працаваў там перакладчыкам. Гэта было ў 1930-я гг. Калі забілі Кірава, як супрацоўнік выдавецтва Камінтэрна, Вэйл сам трапіў пад рэпрэсіўны каток і быў накіраваны на перавыхаванне ў чэхаславацкую абшчыну на тэрыторыю Кыргызстану недалёка ад сённяшняга Бішкеку. Потым яго перавялі ў Казахстан у працоўны лагер ля возера Балхаш. Толькі ў 1935 г. Камінтэрн дазволіў Іржы Вэйлу вярнуцца на радзіму. Але прыехаўшы ў Чэхаславакію, ён надрукаваў раман-рэпартаж «Масква-мяжа» (1937), у якім расказаў пра сталінскія рэпрэсіі і чысткі, а героям твора стаў несправядліва абвінавачаны камуніст. Пісьменнік апісаў тое, што паспытаў на «ўласнай скуры», дэмакіраваў савецкую сістэму, так бы мовіць. У выніку Вэйла выключылі з КПЧ. Напэўна гэта стала тым фактарам, які паспрыяў ягонаму «забвенню» як пісьменніка, і ў Чэхаславакіі, і ў СССР. Сёння мы можам канстатаваць, што Вэйл быў смелым чалавекам, які не пабаяўся паказаць праўду, негледзячы на свае першапачаткова левыя ідэйныя перакананні. Пасля вайны ён працаваў рэдактарам Еўрапейскага літаратурнага клуба, а таксама быў супрацоўнікам Дзяржаўнага яўрэйскага музея Прагі, дзе апісваў літургічныя і іншыя каштоўнасці з разбураных падчас вайны сінагог. Пасля вайны быў у полі зроку чэшскай Дзяржбяспекі, яго абвінавачвалі ў трацкізме, але да палітычных працэсаў не прыцягнулі, хаця і выключылі ў 1951 г. з Саюзу чэхаславацкіх пісьменнікаў. У 1956 г. у першую ж «хвалю дэсталінізацыі» яго зноў туды прынялі. Памёр рана, ад лейкеміі.

У 1949 г. выйшаў у свет яго раман «Жыццё з зоркай» пра часы акупацыі Чэхаславакіі. На тагачасную рэчаіснасць пісьменнік глядзіць вачамі чэшскага яўрэя Ёзафа Роўбічка, які працаваў у банку дробным чыноўнікам. Таксама яго герой падвізаецца ў яўрэйскай абшчыне, якая па ўказанню нямецкіх акупацыйных улад займалася адпраўкай яўрэяў у концлагеры. Аднак і сам герой атрымлівае павестку, як было з Вэйлам. Чэшскі прэзаік паказвае нам самотнага, нясмелага, фізічна слабога чалавека, які па сваім характары не здольны не нейкі пратэст і актыўныя антыфашысцкія дзеянні. Тым не менш ён падаецца як вельмі годны і добры чалавек. Здольны на спачуванне і эмпатыю, Ёзаф шакадуе іншых людзей. Роўбічак жыве без сям'і, ды й выхавалі яго цётка і дзядзька, якія ставіліся да яго без аніякіх добрых эмоцый і прыязнасці. Унутраны свет цэнтральнага героя вельмі

спецыфічны: ён адчувае, што не можа нікуды ўцячы з жорсткай і жахлівай рэчаіснасці, таму спрабуе існаваць у свеце сваіх успамінаў і снабчанняў, размаўляе з вобразамі асобных людзей у сваіх марях (як з былой каханай Руженай, напрыклад). Мы можам нават пра тэкст гэтага і іншых твораў Вэйла сказаць, што гэта ў пэўным сэнсе “плынь свядомасці” галоўнага героя.

Вэйл апісвае тое, як Роўбічак клапаціцца пра свайго ката Томаша, якога потым застрэлілі. Нават каханне да жанчыны не змагло вывесці Ёзафа з жыццёвай пасіўнасці да нейкіх актыўных дзеянняў. У часы акупацыі яму загадваюць зафарбоўваць антыімперскія надпісы, потым ён працуе прыбіральшчыкам на могілках, што таксама мае пэўны сімвалічны сэнс, бо менавіта там і адбываецца хоць нейкая камунікацыя з людзьмі, якія туды прыходзяць на пахаванні, але як і ўсе яўрэі ў часы пратэктарату, яны абмежаваны чаканнем наступнага транспарту ў концлагер. Мы можам сцвярджаць, што ўсё ж нейкая эвалюцыя ў галоўнага героя назіраецца: ён бачыць актыўны супраціў рабочага Матэрны і яго сяброў. Дарэчы, Роўбічак пазбягае транспарту ў канцлагер і хаваецца ўсю вайну менавіта ў Матэрны. Само жыццё і трагічныя варункі таксама ўплываюць на Ёзафа Роўбічка, паколькі ён становіцца назіральнікам таго, як да концлагеру адпраўляюцца дзядзька і цётка, яго сябар Павел і многія знаёмыя. Ён адчувае, як нарастае цынём і гвалт у міжчалавечых адносінах, калі аднаго з яго знаёмых яўрэяў да самазабойства змушае жонка-арыйка. Гэта выклікае абурэнне і спрыяе таму, што ў Ёзафа з’яўляецца жаданне змагацца за самога сабе, за захаванне свайго жыцця. Для такога робкага і пасіўнага чалавека гэта нямала. Да пэўнай змены жыццёвай пазіцыі падштурхоўвае і звестка пра забойства Ружэны, якую ён кахаў. Дарэчы, пра гэта паведамлялі па вулічным апавяшчальніку.

Акупацыйная рэчаіснасць становіцца тым трыгерам, які садзейнічае душэўнаму пералому галоўнага героя, змяняе яго стаўленне да самога сябе і акаляючага свету. У прынцыпе мы можам сцвярджаць, што для Іржы Вэйла увогуле ўласціва цікавасць да такіх момантаў чалавечага жыцця, якія становяцца выпрабаваннем, сваеасаблівым “момантам ісціны”, “экзістэнцыяльным экзаменам” для чалавека. Ёзаф Роўбічак ужо тым супраціўляецца нямецкаму бесчалавечнаму акупацыйнаму рэжыму, што вырашае кінуць выклік свайму лёсу, які прызначыў яго на “закланне”. Ён перамагае пакор і безнадзейнасць, якія адчуваў не толькі ў часы вайны, але якія былі часткай яго ўспрымання свету і раней. Аўтар акцэнтуюе ўвагу ў творы на псіхалагічнай абмалёўцы таго, як змяняецца яго герой, але лінія, звязаная з актыўнымі персанажамі, даволі схематычная і не вельмі яркая выпісаная.

Раман «Жыццё з зоркай» вельмі добра адлюстроўвае падзеі ў чэшскіх землях часоў пратэктарату. Мы даведваемся пра атмасферу, якая панавала ў грамадстве і тагачасныя рэаліі. Сваім раманам Іржы Вэйл ярка адлюстроўвае адметнасць ваеннай тэмы ў чэшскай літаратуры: бесчалавечнасць і жахі фашызма ён раскрывае менавіта праз паказ трагічнага лёсу яўрэйскага насельніцтва Чэхіі. Гераізацыя ў рамане поўнаасцю адсутнічае. Пафас таксама не ўласцівы мастацкай карціне свету пісьменніка, таму тагачасная чэшская літаратурная крытыка, якая арыентавалася на савецкую літаратуру з гераічным пафасам паставілася да рамана даволі дрэнна, можна сказаць, негатыўна. Вэйлу інкрымініравалі адмоўны вобраз цэнтральнага героя, якому ўласцівая “дробнабуржуазная пасіўнасць і нікчэмнасць”, а таксама “экзістэнцыялісцкая ізаляванасць індывіда”, які не выявіў галоўную праўду вайны і акаляючага жыцця, як пісаў уплывовы літаратуразнаўца Ф. Бурыянэк.[1, с. 39]. Марксісцкая тагачасная крытыка таксама масава папракала Вэйла ў “інтэлігенцкай мяккацеласці і дробнабуржуазных сімпатыях”. Відавочна, гэта было другой прычынай “забвення” творчасці Іржы Вэйла на доўгія дзесяцігоддзі і таго, што яго проза не перакаладзена на рускую мову дагэтуль. Нават калі Вэйл памёр у 1959 г., чэшская культурная грамадскасць абыйшла маўчаннем гэтую падзею і не перарывала яго аж да 1990-х гг.

Аднак з іншага пункту гледжання, менавіта лінія, пачатая ў літаратуры Вэйлам, потым развілася ў вельмі яркую і прадуктыўную тэндэнцыю, паколькі тэма Халакоста стала амаль цэнтральнай ў чэшскай ваеннай прозе наступных дзесяцігоддзяў, і дала такіх пісьменнікаў, як, напрыклад, Арнашт Лусціг. Яўрэйская тэма паказала спецыфіку пакут і супраціву чэшскай нацыі нямецкай агрэсіі. Дарэчы, сам Вэйл не меў ніякіх ілюзій пра нейкую выключнасць яўрэйскага народу. Яўрэі і чэхі паказаны аднолькава ў сэнсе чалавечых якасцяў. Чэшскі

творца перакананы, што добрыя і дрэнныя людзі сустракаюцца сярод прадстаўнікоў розных нацый. Так, адмоўнымі вобразамі ў рамане «Жыццё з зоркай» становяцца цетка і дзяцка галоўнага героя, таксама яўрэі, якія нават перад смерцю не пазбаўляюцца сквапнасці, прагі грошай, якія вінавацяць пляменніка за тое, што ён не выратаваў іх ад канцлагеру цаной жыццяў іншых людзей. Такі ж падыход і да вобразаў чэхаў у рамане, адны з якіх супрацоўнічаюць з немцамі, а другія ўдзельнічаюць у супраціве.

Аповед у рамане «Жыццё з зоркай» [3] вядзецца ад асобы галоўнага героя: яго ўспаміны і рэакцыя на актуальныя падзеі перамяжаюцца іншымі маналогамі і дыялогамі. Форма аповеду “мы” узнікае, калі Роўбічак гаворыць ад імя яўрэйскай нацыі. Чэшская даследчыца А. Едлічкава зазначала, што “...герой рамана не расказвае пра тое, як свет адбываецца і перапляўляецца ў яго ўнутраным жыцці, але ён распавядае пра сваю экзистэнцыю ў гэтым свеце, разглядаючы сябе як нейкі аб’ект для даследвання аднекуль звонку” [2, с. 63]. Адметнай стылёвай рысай становяцца паўторы і варыяцыі асобных тэм і матываў, напрыклад, смерці, віны, адчужэння, немагчымасці сапраўднай і шчырай міжчалавечай камунікацыі, хваравітае стаўленне многіх людзей да матэрыяльнага дабрабыту, што моцна трансфармуе асобу.

1960 год быў азнаменаваны раманам «На страсе Мендэльсон» [4], дзе таксама цэнтральныя падзеі адбываюцца ў акупаванай Празе, а частка ў Тэрэзінскім гета. У аснову твора пакладзена сапраўдная гісторыя пра тое, як немцы са страхі Рудальфінума, старажытнага чэшскага культурнага цэнтру, дзе адбываліся выставы і канцэрты яшчэ з XIX стагоддзя, прыбіралі статую кампазітара Мендэльсона, яўрэя па нацыянальнасці. На страсе стаяла шмат статуй кампазітараў, але хто есць хто, падпісана не было, таму спрабавалі даведацца, хто з іх Мендэльсон па даўжыні носа, бо нібыта ў яўрэяў ён вялікі. Для гэтага выклікалі доктара Рабіновіча з яўрэйскай абшчыны, каб ён дапамог, а той сказаў, што Мендэльсон “выкрест”, таму ён і ведаць пра яго нічога не жадае. Урэшце рэшт немцы вызначылі, чья статуя належыць менавіта Мендэльсону і прыбралі яе, аднак чэшскія рабочыя вельмі асцярожна здымалі статую, каб пасля вайны паставіць яе на ранейшае месца.

Названы раман вылучаецца зваротам да сапраўдных падзей і сапраўдных гістарычных постацей. Гісторыі галоўных герояў адбываюцца ў Празе і Тэрэзіне. Таксама шмат увагі надаецца асобе гітлераўскага намесніка ў Празе Гейдрыха, на якога быў зроблены замах. Вэйл спрабуе стварыць вобраз шматграннага, а не аднамернага і схематычнага. Ён паказвае, што Гейдрых быў адукаваным чалавекам, вельмі добрым сем’янінам. Аднак гэта быў закаранелы шавініст, які чэшскія землі і саму Прагу лічыць нямецкай. На яго думку, чэхі тут толькі госці, а яўрэяў трэба поўнацю вынішчыць, што ён і намагаецца рабіць на сваёй пасадзе вельмі жорстка і цынічна. Вэйл выказвае думку, што забойства Гейдрыха – гэта справядлівае пакаранне чалавека, які вінаваты ў гібелі многіх бязвінных людзей.

Творчасць Вэйла аказала несумненны ўплыў на асобных чэшскіх пісьменнікаў, напрыклад, на Ладзіслава Фукса ў яго рамане «Пан Тэадор Мундшток», дзе вайна паказана праз прызму яўрэйскай тэмы і трагедыі насельніцтва акупацыйнага часу ў гады Другой сусветнай вайны.

Па сутнасці, ў прозе Іржы Вэйла заўсёды цэнтральны канфлікт – гэта супрацьстаянне адзіночкі, індывіда і грамадства, якое яго не прымае і аказвае на яго моцны ціск. Героі яго раманаў – яўрэі, часта смешныя, негераічныя людзі, якія мелі няшчасце быць прадстаўнікамі прыніжанай нацыі з жоўтай зоркай на адзенні ў землях Пратэктарату Чэхіі і Маравіі. Вэйл стаў першапраходцам яўрэйскай тэмы ў чэшскай ваеннай прозе. Праз трагедыю гэтага народу ён паказаў жыццё ў фашысцкай акупацыі, што ў 1945-1950-я гг. у Чэхаславакіі ўспрымалася як парушэнне пэўнага эстэтычнага і літаратурнага шаблону. Крытыка, зыходзячы з савецкай ідэалогіі, ругала Вэйса за маладушша, дэкаданс і экзистэнцыялізм у паказе акупацыйнай тэмы, але пісьменнік быў верны сабе і паказваў праўду вайны праз лёсы чэшскіх яўрэяў. Сёння нам бачыцца вельмі перспектыўным успрыманне і інтэрпрэтацыя твораў Іржы Вэйла праз прызму еўрапейскай літаратурнай традыцыі экзистэнцыялізму, дзе канцэпцыя чалавека абавязана на катэгорыі абсурднасці быцця, накіраванасці свабоды, адзіночкі і закінутасці ў свет. Героі Вэйла менавіта такія, у нечым падобныя да герояў Франца Кафкі. Мастацкі свет Вэйла, на нашу думку, таксама можа быць суаднесены з карцінамі свету і атмасферай гэтага знакамітага

папярэдніка, які таксама жыў і тварыў у пражскіх лакалітах.

Спіс скарыстанай літаратуры

1. Burianek, F. Současná česká literatura / F. Burianek. – Praha: Orbis, 1960. – 179 S.
2. Jedličková, A. Jiří Weil Život s hvězdou / A. Jedličková // Česká literatura 1945-1970. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. – S. 61-69.
3. Weil, J. Život s hvězdou / J. Weil. – Praha: Odeon, 1967. – 268 S.
4. Weil, J. Na střeše je Mendelssohn / J. Weil. – Praha: ČS, 1960. – 228 S.

Д. К. Давыденко,

аспірант (Белорусский государственный университет, Минск, Беларусь)

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ ЖЕНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В ПЬЕСЕ ЭЛЬФРИДЫ ЕЛИНЕК «СТЕНА»

Аннотация. В статье раскрывается тема формирования женской идентичности в рамках патриархального дискурса, отраженная в пьесе Эльфриды Елинек «Стена». Цель статьи – выявить проявления стереотипизации женских образов в патриархальной культуре, отраженные и критикуемые в пьесе Эльфриды Елинек. Переосмысление Эльфридой Елинек рецепции творчества ее коллег-предшественниц (Ингеборг Бахман, Сильвии Плат, Марлен Хаусхофер) в сатирическом ключе позволяет вскрыть схемы патриархального угнетения через эксплуатацию женских образов в культуре, литературе и СМИ.

Ключевые слова: образ стены; личностная идентичность; австрийская литература; литературный дискурс; интертекстуальность.

D. K. Davydenka,

postgraduate student (Belarusian State University, Minsk, Belarus)

THE PROBLEM OF FEMALE IDENTITY CONSTRUCTION IN ELFRIDE JELINEK'S «THE WALL»

Abstract. The article reveals the theme of female identity construction within patriarchal discourse as reflected in Elfriede Jelinek's play «The Wall». The purpose of this article is to identify the stereotyping of female images in patriarchal culture which is reflected and criticised in Elfriede Jelinek's play. Elfriede Jelinek's reinterpretation of the reception of the work of her colleagues (Ingeborg Bachmann, Sylvia Plath, Marlen Haushofer) in a satirical manner allows us to uncover schemes of patriarchal oppression through the exploitation of female images in culture, literature and the media.

Key words: image of the wall; personal identity; Austrian literature; literature discourse; intertextuality.

Австрийская писательница Эльфрида Елинек (Elfriede Jelinek, 1946) сложный и многогранный автор. Ее обширное творчество, известное русскоязычному читателю в первую очередь по таким романам, как «Пианистка» («Die Klavierspielerin», 1983), «Любовницы» (Die Liebhaberinnen, 1975), «Похоть» («Lust», 1989), «Дети мертвых» («Die Kinder der Toten», 1995), включает в себя также поэзию, короткую прозу, радиопьесы, киносценарии, переводы, эссе. Стоя на марксистских и феминистских позициях, она анализирует и критикует общественные устои, раскрывает экономические темы, темы патриархата, фашизма, гендера, природы, СМИ, а также их связи между собой с самых болезненных сторон.